

PREZENȚE MUZICALE GERMANE DIN PERIOADA BAROCULUI EUROPEAN ÎN BASARABIA: JOHANN JACOB BACH

CZU: 78.03(478)

<https://doi.org/10.52603/arta.2025.34-2.02>

Rezumat

Prezențe muzicale germane din perioada barocului european în Basarabia: Johann Jacob Bach

Prezentul studiu își propune să aducă în atenție un subiect mai puțin cunoscut: prezența muzicianului german Johann Jacob Bach (fratele mai mare al celebrului Johann Sebastian Bach) pe teritoriul Basarabiei, în perioada Barocului european. Textul se bazează pe puținele surse documentare identificate până în prezent, având o abordare interpretativă, care subliniază dimensiunea istorică a subiectului. Născut în 1682 în Eisenach, Germania, J. J. Bach și-a început cariera ca oboist în ansamblul municipal. Din 1704, a călătorit alături de Regele Suediei, Carol al XII-lea, în calitate de muzician, însoțindu-l în campaniile din Europa de Est. La plecarea sa din patrie, J. S. Bach a compus pentru fratele său lucrarea *Capriccio sopra la lontananza del suo fratello diletteissimo* cu o *Aria di Postiglione* (1704). După înfrângerea armatei suedeze de la Poltava (1709), J. J. Bach l-a urmat pe rege în refugiul său forțat de la Bender, Basarabia. Suveranul și anturajul său au rămas pe acest teritoriu cinci ani, timp în care regele a continuat să își guverneze țara din exil. În 1710, J. J. Bach a părăsit Benderul spre Constantinopol, unde și-a aprofundat studiile muzicale cu flautistul francez Pierre Gabriel Buffardin. A revenit la Bender în 1712, preluând conducerea echipei muzicale a curții regale, stabilită temporar în Basarabia. Printre obligațiile sale se numărau interpretarea de muzică cerută de protocolul curții. J. J. Bach a rămas în Basarabia până în 1714, plecând din Bender spre Stockholm, pe o rută care traversa Moldova, Țara Românească, Transilvania și Germania. Contribuțiile lui Johann Jacob Bach în domeniul muzicii, deși nu sunt la fel de cunoscute ca cele ale fratelui său mai mic, sunt semnificative pentru dezvoltarea tradiției muzicale a familiei Bach, reflectând influențele diverse, acumulate în timpul călătoriilor prin Europa și Imperiul Otoman. Printre contribuțiile sale componistice se remarcă *Sonata în do minor pentru oboi și bas continuu* în patru mișcări, semnată cu pseudonimul Signor Bach.

Cuvinte-cheie: Johann Jacob Bach, Carol al XII-lea, oboist, sonată, Basarabia, Bender

Abstract

German Musical Presences from the European Baroque Period in Bessarabia: Johann Jacob Bach

The present study aims to draw attention to a lesser-known subject: the presence of the German musician Johann Jacob Bach (the older brother of the famous Johann Sebastian Bach) on the territory of Bessarabia during the European Baroque period. The text is based on the few documentary sources identified to date, adopting an interpretative approach that highlights the historical dimension of the topic. Born in 1682 in Eisenach, Germany, J. J. Bach began his career as an oboist in the municipal ensemble. Starting in 1704, he travelled, as a musician, with King Charles XII of Sweden, accompanying him throughout his campaigns in Eastern Europe. Upon Bach's departure from his homeland, J. S. Bach composed, for his brother, the work *Capriccio sopra la lontananza del suo fratello diletteissimo* (Caprice on the departure of his beloved brother) with an *Aria di Postiglione* (1704). Following the defeat of the Swedish army at Poltava (1709), J. J. Bach followed the King to his forced refuge in Bender, Bessarabia. The sovereign and his entourage remained in this territory for five years, during which the King continued to govern his country from exile. In 1710, J. J. Bach left Bender for Constantinople, where he deepened his musical studies with the French flautist Pierre Gabriel Buffardin. He returned to Bender in 1712, taking over the leadership of the royal court's musical ensemble, temporarily established in Bessarabia. His duties included performing music required by the court protocol. J. J. Bach stayed in Bessarabia until 1714, departing from Bender to Stockholm via a route that passed through Moldova, Wallachia, Transylvania, and Germany. Johann Jacob Bach's musical contributions, although not as well-known as those of his younger brother, are significant for the development of the Bach family's musical tradition, reflecting the diverse influences he accumulated during his travels across Europe and the Ottoman Empire. Among his compositional contributions, the *Sonata in C minor for oboe and basso continuo in four movements*, signed with the pseudonym Signor Bach, stands out.

Keywords: Johann Jacob Bach, Charles XII, oboist, sonata, Bessarabia, Bender

În literatură muzicologică universală, numele Bach reprezintă un veritabil sinonim pentru muzica însăși. Arborele genealogic al familiei Bach, întins pe mai bine de două secole, a dominat muzica germană și nu numai, oferind culturii o pleiadă impresionantă de talente care au perpetuat cu cinste tradiția artistică: cantori, organiști, compozitori și instrumentiști de curte. Totuși, istoria muzicii și-a concentrat atenția, în primul rând, asupra vârfului de lance al ilustre dinastii: Johann Sebastian Bach.

Geniul lui Johann Sebastian a reușit, involuntar, să eclipseze nu doar realizările predecesorilor lui, ci și pe cele ale contemporanilor săi imediați, inclusiv pe membrii propriei familii. Deși se cunoaște faptul că dinastia Bach a moștenit și a dus mai departe faima muzicală a acestei familii, a fost un izvor inestimabil de talente, literatura de specialitate a rămas mult prea modestă în ceea ce privește biografiile fraților marelui compozitor. Dintre aceștia, figura lui Johann Jacob Bach (1682-1722), fratele mai mare al lui Johann Sebastian, se distinge printr-o traiectorie biografică ce pare desprinsă mai degrabă dintr-un roman de aventuri, decât dintr-o cronică muzicală sobră a Barocului german.

Un posibil portret al lui Johann Jacob Bach
(pictor necunoscut)

Recent, istoriografia muzicală a început să recupereze aceste „goluri” de memorie, deschizând o perspectivă asupra prezenței unui muzician din occident în spațiul est-european, aducând în discuție un episod fascinant și puțin explorat: prezența lui Johann Jacob Bach pe teritoriul Basarabiei, la Bender.

Istoria a lăsat puțină informație despre Sebastian Jacob Bach. Se știe că s-a născut în anul 1682 la Eisenach, Turingia, Sfântul Imperiu Roman, urmând tradiția muzicală a familiei. Frecvența Școala latină din orașul natal până în 1695, iar după ce obține pregătirea necesară breslei flautiștilor locali, devine succesorul tatălui, Johann Ambrosius, care era muzician de curte, având sarcina de a organiza activitatea muzicală cu caracter profan a orașului, dar și funcția de organist al bisericii locale.

Jacob pleacă în 1704 din țară, mai întâi în Polonia, apoi în Suedia, unde în 1707 se alătură gărzii de corp a regelui suedez Carol al XII-lea ca oboist, plecarea ce prefigurează destinul tumultuos al lui. Aflăm din *Neue Deutsche Biographie 1* că, la despărțire, Bach juniorul compune pentru el, în semn de adio, *Capriccio sopra la lontananza del suo fratello diletissimo*, (*Capriccio über die Abreise des sehr geschätzten Bruders* sau *Caprice sur le départ de son frère bien-aimé*) cu o *Aria di Postiglione* (1704) [5, s. 484], lucrare modelată după *Sonatele biblice* ale compozitorului, organistului și muzicologului german Johann Kuhnau. O viață plină de evenimente l-a purtat prin Europa cu armata suedeză în Războiul de Nord.

Manuscrisul lucrării *Capriccio sopra la lontananza del suo fratello diletissimo* de J. S. Bach, dedicat fratelui mai mare Jacob

Scriitorul german Olaf Schmidt scrie și publică în 2019 romanul istoric *Oboistul regelui: Viața aventuroasă a lui Johann Jacob Bach*, în care aduce mai multe date și informații despre acesta. Un pasaj din roman relevă faptul că regele Carol

al XII-lea, rănit la Poltava, și garda sa de corp nu se pot salva decât cu mare dificultate – în Turcia, unde monarhul neputincios și fără bani caută răzbunare și încearcă să-și vindece depresia cu muzică, iar Johann Jacob Bach descoperă noi lumi muzicale. Olaf Schmidt îmbină inteligent faptele cu ficțiunea, personajele și evenimentele istorice fiind cercetate cu meticulozitate, iar golurile biografice – completate imaginar [Cf. 7, 2019].

484

Bach

dress Münchhausen in Bückeburg. Sängerin: O K. u. a. Wilh. Friedr. Ernst B. (1769-1845), Hof-Cembalist d. Kgn. Luise. Der zweitjüngste Sohn Joh. Seb. B.s besuchte die Thomasschule in Leipzig, war in der Musik Schüler seines Vaters und wandte sich an der Universität Leipzig dem Studium der Rechte zu. Nach dem Tod des Vaters trat er in die Bückeburger Hofkapelle des Grafen Wilhelm von Schaumburg-Lippe ein, zunächst als Kammermusiker, und bekleidete seit 1758 die Stellung eines Konzert- und Kapellmeisters. Nur durch Reisen unterbrochen, die ihn auch nach Hamburg und London zu seinen Brüdern C. Ph. Emanuel und J. Christian führten, blieb B. bis zu seinem Lebensende am Bückeburger Hof. Hier kam er mit J. G. Herder, der 1771-76 als Hofprediger in Bückeburg wirkte, in enge persönliche Beziehungen.

Der Lieblingsbruder von Joh. Seb. B. besuchte die Eisenacher Lateinschule bis zum Jahre 1695 und wanderte, nachdem er bei dem Nachfolger seines Vaters eine zunftgerechte Ausbildung als Stadtpfeifer erhalten hatte, nach Polen und Schweden aus. Joh. Seb. B. schrieb für ihn zum Abschied sein „Capriccio sopra la lontananza del suo fratello dilettissimo“ mit einer „Aria di Postiglione“ (1704). B. trat 1707 als Hoboist in die Leibgarde des jungen Schwedenkönigs Karl XII. ein. Ein bewegtes Leben führte ihn mit der schwed. Armee im Nordischen Krieg durch halb Europa. In Konstantinopel nahm er noch Unterricht bei dem französ. Flötisten P. G. Buffardin, dem späteren Mitglied der Dresdener Hofkapelle und Lehrer von J. J. Quantz. Seit 1712 gehörte B. der schwed. Hofkapelle in Stockholm an. I. H. I. Rausch. Der Stockholmer B. Prosz.h. d.

Textul articolului din ediția germană *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1953, în care figurează mențiunea despre fratele mai mare a lui Johann Sebastian Bach, Jacob, oboist al gărzii regelui Carol al XII-lea

Jacob Bach l-a însoțit pe regele Carol al XII-lea în toate campaniile din estul Europei, iar în vara anului 1709, după înfrângerea de la Poltava, la Bender. În refugiul de după bătălia pierdută de suedezi, regele a fost însoțit de o echipă de muzicieni, în componența căreia s-a aflat și Jacob Bach.

Carol al XII-lea la Bender.
Pictură de Gustav Bruswitz

Între frații Bach, unul aflat în Saxonia, iar celălalt în Basarabia, a avut loc un schimb de misive (comunicări în scris) pe ruta poștală Viena-Brașov-Iași-Tighina. Despre conținutul scrisorilor se cunosc puține amănunte, dar se presupune că temele principale ar fi fost familia și muzica. Jacob scria scrisori lungi și punea multe întrebări, la care Sebastian răspundea punct cu punct, dar foarte succint [2, pp. 70-71].

Sursele istorice, deși lacunare, conturează profilul lui Jacob Bach ca fiind un poliinstrumentist. Menționat tradițional ca oboist (*Hautboist*) în registrele militare, informațiile recente sugerează competența sa și la flaut, posibil și la vioară. În baroc, granițele dintre instrumentele de suflat nu erau la fel de rigide ca astăzi. Un muzician de curte sau militar era adesea capabil să stăpânească mai multe instrumente din familia aerofonelor din lemn.

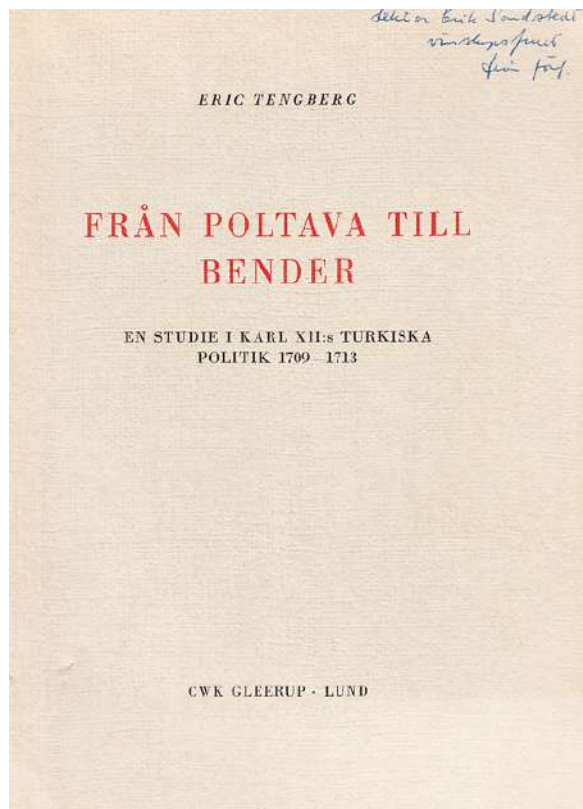
Posibil că informații suplimentare, în acest sens, ar putea să conțină lucrarea lui Erik Tengberg *Fran Poltava till Bender: en Studie i Karl XII:s turkiska politik 1709-1713* (*De la Poltava la Bender...*), publicată în 1953 la Lund, Suedia, care în prezent rămâne pentru noi inaccesibilă.

În armata regelui suedez s-a aflat Erasmus Heinrich von Weismantell, sublocotenent (cornett), înrolat de timpuriu într-un regiment de cavalerie, care s-a retras împreună cu suita suveranului scandinav la Bender, după victoria rușilor de la Poltava. În Jurnalul său de campanie, Weismantell descrie șirul de momente și amintiri de pe pământurile moldovene din perioada anilor 1709-1714, care au fost mai apoi publicate la Stockholm în 1928. Manuscrisul original al autorului, redactat în limba germană, se află în Biblioteca regală de la Stockholm, fiind tipărit ulterior la Stockholm, în 1928, de S. E. Bring de la Universitatea din Upsala cu titlul *E. H. Weismantells Dagbok, 1709-1714 – utgifven af Kungl. Samfundet för Utgifvande af Handskrifter rörande*

Oboiul din perioada barocului, instrumentul preferat al lui Johann Jacob Bach

Skandinaviens Historia – genom Samuel E. Bring (Jurnalul lui E. H. Weismantell, 1709-1714 – publicat de Societatea Regală pentru Publicarea Manuscriselor privind istoria Scandinaviei – de Samuel E. Bring). Informații edificatoare despre prezența muzicii la curtea lui Carol al XII-lea sursa citată nu oferă, deși ponderea acesteia în viața armatei nordicilor era una semnificativă. Rolul muzicii în armata lui Carol al XII-lea era unul cu destinație specifică și nicidecum unul decorativ. Muzicienii militari îndeplineau funcții importante: transmiteau semnale pe câmpul de luptă, ridicau moralul trupelor și, esențial, asigurau divertismentul și pompa regală în momentele de acalmie sau în timpul întâlnirilor diplomatice. În virtutea condițiilor istorice vitrege de la începutul secolului al XVIII-lea, Jacob Bach a fost un participant activ la o epopee, care avea să rescrie harta politică a Europei.

Coperta lucrării *Fran Poltava till Bender: en Studie i Karl XII:s turkiska politik 1709-1713* de E. Tengberg, Lund (1953)

Cercetătorul rus Aleksandr Șirokograd, în lucrarea *Мифы и реалии Полтавской битвы* (*Mituri și realități despre bătălia de la Poltava*) (Москва: Act Москва; Владимир: ВКТ, 2010), susține că după bătălia de la Poltava rușii au luat

în prizonierat cca 20 mii de suedezi, dintre care 231 erau muzicanți [8, c. 227]. Același autor mai afirmă că „Muzicienii suedezi, împreună cu instrumentele capturate, au fost lăsați în serviciul lui Petru nu numai pentru a cânta, ci și, cel mai important, pentru a-i instrui pe tinerii muzicieni ruși” [Idem, c. 232-233].

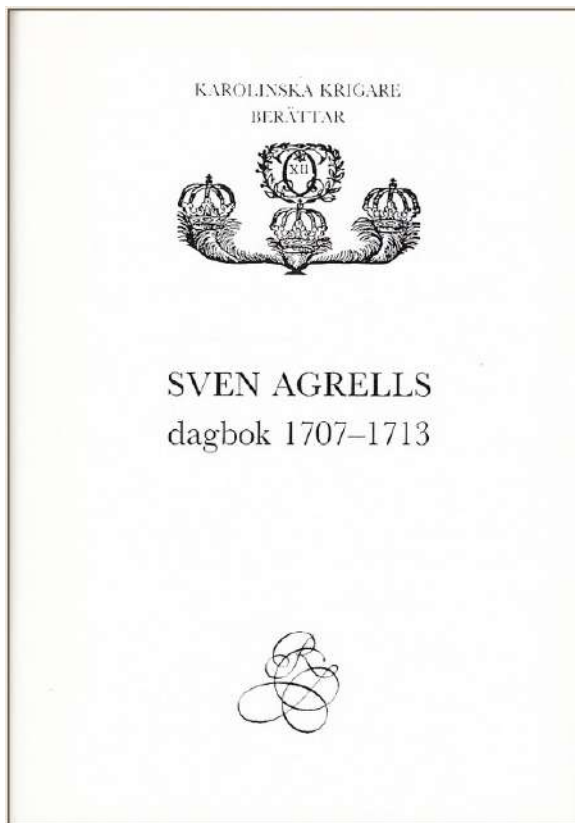
Carol al XII-lea s-a aflat timp de cinci ani, trei luni și nouă zile pe teritoriul din stânga Prutului, în tabăra de sub zidurile cetății Bender, în localitatea Varnița, din apropiere. În noua sa reședință și-a creat cancelarie, guvern, monetărie, pulberărie, armată, stabilind pe parcurs relații informale cu personalitățile românești ale timpului Dimitrie Cantemir, Constantin Racoviță, Nicolae Mavrocordat, Constantin Brâncoveanu, conducându-și țara chiar din exil. În refugiul de după bătălia pierdută la Poltava, regele a fost însoțit de o echipă de muzicieni, în componența căreia s-a aflat și Jacob Bach, cu statut de muzician în uniformă militară, între oboi și câmpul de luptă.

În anul 1710 Jacob a plecat de la Bender la Constantinopol, împreună cu trimisul regelui Franței Ludovic al XIV-lea la Curtea lui Carol al XII-lea din Basarabia - diplomatul francez marchiz Des Alleurs, unde a intrat în slujba diplomatului Thomas Fun(c)k, reprezentantul extraordinar suedez la sultanul Ahmed al III-lea (domnie 1703-1730). În perioada celor circa 2 ani de ședere în capitala turcă, Jacob Bach a cunoscut unele personalități de seamă, printre care pe orientalistul și teologul suedez Michael Eneman (1676-1714), o persoană cultivată, participant la campania rusească a lui Carol al XII-lea, însărcinat de către monarh cu misiunea de a prelua parohia luterană din capitala turcă, pentru a menține serviciul religios la reprezentanța suedeză de aici, în special să păstorească locuitorii fostelor provincii baltice, capturați de trupele țarului și vânduți ca sclavi Porții [Cf. 3; 9; 10].

În primăvara sau vara aceluși an (1710), Jacob a luat lecții de specialitate de la flautistul francez Pierre Gabriel Buffardin (cca. 1690-1768)¹. Informația este sprijinită de afirmația lui Carl Philipp Emanuel Bach, nepotul lui Jacob și susținută mai apoi de alte surse, care pledează pentru datarea întâlnirii celor doi (P. G. Buffardin și J. J. Bach) în primăvara sau vara anului 1710. Nu este exclus ca Johann Jacob Bach, ajutat de Buffardin, să fi intermediat și partituri de proveniență franceză către muzicienii diletanți din rândurile militarilor suedezi. Aceasta ar fi cel puțin o explicație plauzibilă pentru transmiterea unui manuscris care

a rămas aparent neobservat până acum, aflat în colecția de partituri a Departamentului de Manuscrise al Bibliotecii Regale, cota Cod. Hohn. S. 232 [6, s. 289].

La legația Franței se practica pe atunci o tradiție preluată de la Curtea de la Versailles, de a se lua mesele de prânz și de seară cu muzică savantă. Din orchestră făcea parte și Buffardin, dar când acesta lipsea, Jacob îi lua locul, care povestea ca a fost acceptat cu simpatie de ceilalți muzicieni [2, p. 71]. În anul 1737, cincisprezece ani după moartea lui Jacob, Buffardin a întreprins împreună cu compozitorul german Carl Heinrich Graun (1704/1705-1759) o călătorie la Leipzig, unde l-a vizitat pe Johann Sebastian Bach, căruia i-a povestit despre întâlnirile cu fratele acestuia [6, s. 293].

April 1710.

91

13:de eller 4:de Påskedagen communicerade iag H:r Magister Eneman och 2:ne stycken klädemakareseller, dhen eena wijd namn Johann Christopher Siessik ifrån Voigtlandh, dhen andra Johann Henscher ifrån Frauenstadt. Sammaledes en musicants-gesell, som hölt sig uppe hoos H:r Ö:rst-leutnant Funck, wijd namn Jacob Bach ifrån Erfurt. — [?] och dhetta första gången som iag förättade dhet heliga wärket, emedan iag effter min ordination aldrig kom dher till, alldenstund dhen tiden aldeles intet wijn war till fångz.

Coperta *Jurnalului* lui Sven Agrell
și textul despre Jacob Bach

Activitatea muzicală a lui Jacob Bach în Imperiul Otoman a fost parțial descrisă și de teologul, capelanul regelui Sven Agrell (1685-1713), în jurnalul *Sven Agrells dagbok 1707-1713*. Informația, provenită de la Agrell și datată cu aprilie 1710, atestă prezența lui Bach la Constantinopol: „În a 13-a sau a 4-a zi de Paște, domnul Magister Eneman a comunicat ... despre întrunirea ce a avut loc la reședința locotenentului major Funck” cu participarea lui „Jacob Bach din Erfurt” [1, s. 91].

După declarația de război a Porții împotriva Rusiei din 21 noiembrie 1710, regele i-ar fi poruncit generalului Poniatowski, aflat la Constantinopol, să se prezinte de îndată la armata turcă. Generalul a plecat însoțit de colonelul Alain de Sinclair și de Jacob Bach. Așa cum armata suedeză acționa prin anumite semnale date de trompetiști și toboșari, nu este exclus că această atribuție să fi fost pusă în sarcina lui Jacob, care însă s-a îmbolnăvit, fiind indisponibil pentru a exercita misiunea, motiv pentru care s-a aflat câteva săptămâni în îngrijirea lui Neumann, unul din medicii regelui [2, pp. 71, 157]

Carol al XII-lea în timpul încăierării
din 1713 de la Bender

Reîntors în anul 1712 din metropola de pe malurile Bosforului la Varnița, Jacob Bach a condus din noiembrie echipa muzicală din colonie,

făcând parte din grupul care a răspuns la calabalâcul de la Varnița, de pe altanul casei regelui, cu muzică pentru pregătire de luptă, la cea foarte gălăgioasă a asediatorilor turco-tătari [Idem, pp. 71-72].

Sursa citată mai sus consemnează și faptul că, înainte de culcare, regele îi chema cu clopoțelul pe Bach (oboi), pe vistiernicul Grothusen (vioară) și pe mareșalul Curtii von Düben (violoncel), la „concert”, după care adormea profund. Se interpreta mereu una și aceeași muzică, ce se transformase pentru Jacob și echipa sa într-o ocupație repetitivă și anostă [Idem, p. 72]. În timpul șederii sale la Bender sau la Constantinopol, Johann Jacob Bach a primit numirea oficială de membru al Capellei Regale Suedeze în noiembrie 1712 [6, s. 292].

După încheierea calabalâcului de la Bender, Jacob Bach părăsește Basarabia, prin Moldova, Tara Românească, Transilvania, Ungaria și Germania, ajungând în Suedia, la Stockholm, pe 21 decembrie 1714 [Ibidem]. A murit opt ani mai târziu în capitala regatului.

Se mai cunoaște că Johann Jacob Bach a fost căsătorit de două ori. În 1715, s-a căsătorit cu Susanna Maria Gart, care era fiica unui negustor, iar cuplul a avut o fiică născută în 1718, Anna Maria Bach. Soția a decedat în 1719, iar în 1721 s-a recăsătorit cu o văduvă, Ingeborg Margareta Swan, care s-a petrecut din viață în anul următor 1722 și, după cum se afirmă, „fără copii”, din care ar rezulta că fiica Anna Maria ar fi murit înaintea acestui an. Nu se cunoaște cu exactitate locul unde Jacob Bach este înmormântat, deși au fost emise diverse ipoteze în acest sens, cele mai recente sugerând locul înhumării la unul din cimitirele Bisericii Riddarholm, Jakbo sau într-una dintre camerele funerare ale Sofiei Magdalenei, unde, conform practicilor existente în Suedia, erau astrucați maștrii capelei Curții Regale [11].

Jacob ar fi compus câteva lucrări muzicale, dintre care se remarcă *Sonata în do minor pentru oboi și bas continuu* în patru mișcări (*Andante, Allegro, Adagio, Vivace*), semnată cu pseudonimul Signor Bach. Contribuțiile sale în domeniul muzicii, deși nu sunt la fel de recunoscute ca cele ale fratelui său mai mic, sunt importante pentru dezvoltarea tradiției artistice ale familiei Bach, reflectând influențele muzicale diverse pe care le-a acumulat în timpul călătoriilor prin Europa și Imperiul Otoman.

Conținutul muzical al *Sonatei pentru oboi în do minor „Signor Bach”* provine dintr-un manus-

cris din secolul al XVIII-lea, fiind publicată pentru prima dată în anul 2002, la Stuttgart de către muzicologul german Klaus Hofmann, cercetător la Institutul „Johann Sebastian Bach” din Göttingen. Partitura lucrării, alături de alte două sonate în formă netipărită, se află într-o colecție, păstrată în Biblioteca Fürstenbergiana din Castelul Herdringen, manuscrisul nr. Fū 3616a. Pagina de titlu îl menționează pe compozitor drept „Signor Bach”, deși indicațiile cu privire la numele autorului lipsesc, la fel ca și pentru celelalte două sonate în manuscris din colecție. Muzicologul german mai notează și faptul că nici catalogul tematic actual al colecției bibliotecii Herdringen (manuscrisul nr. Fū 3720a) nu conține nicio mențiune cu privire la numele compozitorilor [4, s. 3-5]. Se estimează că autorul sonatei în discuție a scris-o pentru uz propriu, ca muzician profesionist. Este adesea interpretată la oboi sau flaut și este acompaniată de un bas continuu sau clavecin. „Nu știm cu siguranță, susține Klaus Hofmann, dacă Johann Jacob Bach a fost activ ca și compozitor, dar aceasta nu este deloc exclus. Sonatele (semnate cu sintagma – n.n.) „Signor Bach”, păstrate la Herdrigen, sunt destinate în mare parte pentru flaut și continuu, datând aparent din anii de după 1710 și par a fi opera unui instrumentist profesionist care, probabil (...), ca și compozitor, era în mod clar mai degrabă un diletant. Acest ultim termen nu poate fi aplicat la patru compozitori din generația familiei muzicale în cauză: Johann Nikolaus Bach (1669-1753), Johann Bernhard Bach (1676-1749), Johann Ludwig Bach (1677-1731) și Johann Sebastian Bach (1685-1750), fapt care ne face să ne gândim și mai mult la una dintre numeroasele lor rude care s-au format ca muzicieni de oraș. Dintre aceștia, doar Johann Jacob Bach este cunoscut ca fiind interpret la flaut” [Ibidem]. În favoarea paternității lui Jacob a *Sonatei în do minor* pledează genetica muzicală a familiei Bach, în care compoziția nu era o opțiune, ci o parte integrantă a profesiei de muzician. Abilitatea de a improviza și de a scrie muzică era considerată la fel de necesară ca și tehnica instrumentală. Nu poate fi exclusă nici latura funcțională a activității lui Jacob, căruia, ca muzician de curte al unui monarh, îi era indicată, dacă nu chiar obligatorie cerința de a compune muzică pentru diverse ocazii – marșuri militare, muzică de masă, piese ocazionale de divertisment pentru diferite evenimente din anturajul curții sau pentru vizitele demnitarilor străini etc. În izolarea de la Bender,

regele nu putea comanda muzică din afară. El depindea de resursele proprii, adică de Jacob Bach și colegii săi. Este plauzibil să credem că influența mediului l-ar fi stimulat, de asemenea, în actul de creație, așa cum, fiind expus muzicii otomane (o curiozitate majoră pentru europenii secolului al XVIII-lea), Jacob ar fi putut experimenta, integrând elemente de „alla turca” în compozițiile sale, anticipând moda care avea să cuprindă Viena câteva decenii mai târziu.

Foaia de titlu a partiturii *Sonatei pentru oboi în do minor „Signor Bach”*

Pornind de la aceste considerente, nelipsite de inconsistență, se prefigurează o aparență de adevăr privind înclinațiile componistice ale lui Johann Jacob Bach.

Nu este lipsită de importanță nici tradiția barocului muzical în cultura germană, în care se formează Jacob, reprezentată prin nume sonore, precum Heinrich Schütz, Samuel Scheidt, Johann Jakob Froberger, Dietrich Buxtehude, Heinrich Ignaz von Biber, Georg Philipp Telemann, Georg Friedrich Händel și, bineînțeles, Johann Sebastian Bach, unele dintre aceste personalități artistice și operele lor (spre exemplu, pe cea a lui G. Ph. Telemann) fiindu-i bine cunoscute lui Jacob Bach.

Fără a pretinde la o analiză muzicală riguroasă, ne vom referi la sublinierea câtorva elemente caracteristice ale *Sonatei pentru oboi în do minor „Signor Bach”*.

Este de remarcat mai întâi faptul că, sub aspect conceptual și al construcției expresiilor sonore, lucrarea se încadrează în platforma estetică a barocului muzical, fiind articulată în limitele canoanelor acestui curent artistic european al timpului. Vom aduce câteva argumente cu caracter generalizator: ornamentarea muzicală elaborată, dimensiunea dezvoltată, diversitatea și complexitatea ansamblurilor, armonia îndreptată spre tonalitate, contrastele puternice între mișcări ca element al variației, melodia distinctă și liniară, factură omofonică ș.a. Totodată, relația dintre solist (oboi) și grupul însoțitor (clavecin și violoncel) este bine conturată, în care primul se află în postură superioară.

Trăsăturile de bază ale *Sonatei* s-ar prezenta după cum urmează. Lucrarea se încadrează în tipul *da camera* (de cameră), constând dintr-o suită de piese diferite, susținute de un acompaniament continuu, realizat de un instrument bas (violoncel) și un instrument cu claviatură (clavecin). Iese în evidență stilul *concertato*, bazat pe contrastul sonor între instrumentul solistic (*solī*) și restul grupului (*tutti*), tehnică specifică barocului tardiv.

Sonata în do minor urmează modelul cvadripartit, alternând mișcărilor contrastante ca tempo (lente și rapide), caracter (dramatic, liric) și tonalitate (minor, major). Durata sa de execuție este de aproximativ nouă minute.

Partea întâi, în mișcare *Andante*, se desfășoară pe cadrul modal al minorului de *do* cu treapta a VI-a instabilă, cu implicare structurală pe un număr impar de măsuri (23), are un caracter liric intim, bazat pe o melodie fluentă, dar sobră, cu arcuiri melodice largi, care formează un flux sonor continuu:

Partea a doua (33 de măsuri), *Allegro*, denotă caracter energic în tempo rapid, de o manieră fugato cu textură contrapunctică, cu vervă ritmică stenică, care, după tensiunea primei mișcări, impulsionează dinamismul discursului muzical, adâncește contrastul elementelor de expresie, creând o atmosferă proaspătă, încântătoare, mai luminoasă:

Partea a treia (13 măsuri), un *Adagio* patetic, este elaborată în cheia unei mișcări lente cu o temă muzicală nostalgică, de o puternică forță dramatică, detașându-se de atmosfera părților anterioare, care aduce în prim plan imaginea suferinței. Mesajul sonor exprimat în tonalitatea paralelă de *mi bemol* adăuga culoare și contrast, trecând la un sentiment major de la cel minor al părților precedente. Aceasta permite o tranziție de la o vibrație emoțională la alta, păstrând coerența armonică, fără a schimba armura cheii, dar cu personalități diferite:

Partea finală a *Sonatei* (35 de măsuri), *Vivace*, cu revenire în tonalitatea inițială, aduce o temă dinamică, cu volubilitate jucăușă, însoțită de combinații ritmice inventive, culori instrumentale eclatante, dezvăluie imagini dinamice cu pulsații în stilul dansurilor baroce, nimbate de idei sonore accesibile, asigurând lucrării o încheiere strălucitoare în pofida cheii minore.

Partitura *Sonatei* „*Signor Bach*” indică „Oboe o Flauto traverso” și „Basso Continuo”, format din Cembalo (clavecin) și Violoncello *ad libitum* (opțional). Această flexibilitate era obișnuită în Baroc și subliniază din nou legătura cu Jacob Bach, care era oboist militar, dar și flautist scolar.

Textura lucrării este tipică pentru sonatele solistice, concentrându-se pe dialogul și contrastul dintre linia melodică (solo) și acompaniamentul armonic susținut (continuo). Partida solistică este dominată de pasaje rapide, pasaje de optimi și șaisprezecimi, utilizând triluri, apogiaturi și mordenți, sugerând o scriitură orientată către demonstrarea tehnicii instrumentale, așa cum era de așteptat de la un compozitor care era, în primul rând, instrumentist.

Deși tehnic corectă, editorul Hofmann remarcă o anumită lipsă de complexitate contrapunctică și o structură care nu se ridică la nivelul marilor compozitori Bach (precum J. S. Bach), ceea ce întărește concluzia că piesa a fost scrisă de un muzician cu pregătire de *Stadtppfeifer* (muzician de oraș) și cu o vastă experiență de instrumentist, nu neapărat de maestru al compoziției.

În ansamblu, *Sonata în do minor* este o lucrare semnificativă, care, prin atribuirea ei plauzibilă lui Johann Jacob Bach, oferă o rară perspectivă asupra creației muzicale a unui membru al faimoasei familii care și-a dus talentul de pe malul Nistrului până la curtea suedeză. Jacob nu a fost doar „fratele lui Johann Sebastian”. El a fost un muzician curajos, un oboist și flautist competent, un posibil compozitor de circumstanță și un martor ocular al istoriei. Activitatea sa la Bender demonstrează că muzica familiei Bach a răsunat și pe malurile Nistrului, într-un context istoric dramatic. Pentru spațiul cultural românesc și est-european, confirmarea faptului că un membru al dinastiei Bach a activat ani buni la Bender este o chestiune de prestigiu și de recuperare istorică. Aceasta conectează istoria locală a Moldovei de marea istorie a muzicii europene. Jacob Bach devine astfel o punte de legătură între Eisenach, Stockholm și Bender.

Note:

- 1 Pierre-Gabriel Buffardin a fost un flautist virtuoz și compozitor francez, o figură prominentă a barocului tardiv. Deși s-a născut, probabil, la Avignon, Franța, el și-a desfășurat cea mai mare parte a carierei la Dresda, unde a ocupat postul de prim flautist în capela regală saxonă (1715-1749). Activitatea lui interpretativă era renumită pentru tehnica sa strălucitoare. A avut câțiva discipoli, cel mai faimos elev al său fiind Johann Joachim Quantz, dar l-a instruit și pe Pietro Grassi Florio și l-a întâlnit pe Johann Jacob Bach (fratele lui J. S. Bach), pe care l-a întâlnit la Constan-

tinopol în 1711. Din activitatea componistică a lui Buffardin s-au păstrat puține lucrări. A compus concerte și sonate pentru flaut, dintre care cea mai cunoscută rămâne a fi *Sonata în mi minor*, caracterizată prin virtuozitate și eleganța stilului francez.

Referințe bibliografice:

1. Agrel S. Sven Agrells Dagbok 1707–1713. Stockholm: Rediviva, 1988.
2. Denndorf R. R. Suita regelui suedez Carol al XII-lea la Tighina (1709-1714). București: Editura Militară, 2024.
3. Joachim Östlund: "A Lutheran in the Holy Land: Michael Eneman's Journey, 1711–12", Judy a. Hayden și Nabil I. Matar, Leiden-Boston, 2013.
4. Johann Jacob Bach (1682-1722)?. "Signor Bach". Sonata in c. Stuttgarter Bach-Ausgaben Urtext: Carus-Verlag, 2002.
5. Neue Deutsche Biographie 1. Berlin: Dunker & Humboldt, 1953.
6. Pegah R.-S. Begegnungen in Constantinopel und Leipzig Pierre Gabriel Buffradin und Johann Jacob Bach. In: *Bach-Jahrbuch. Im Auftrag der Neuen Bachgesellschaft herausgegeben von Peter Wollny*. 97. Jahrgang 2011. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2011, s. 287-292.
7. Schmidt O. Der Oboist des Königs: Das abenteuerliche Leben des Johann Jacob Bach. Galiani-Berlin: Kindle Edition, 2019.
8. Широкоград А. Мифы и реалии Полтавской битвы. Москва: Act: Act Москва; Владимир: ВКТ, 2010./ Shirokograd A. Mify i realii Poltavskoj bitvy. Moskva: Act: Act Moskva; Vladimir: VKT, 2010.

Surse Web:

9. url: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16087> (vizitat 14.03.2025).
10. <https://www.ziuconstanta.ro/stiri/invitati/calatori-straini-prin-dobrogea-l-michael-eneman-suedia-galerie-foto-613934.html> (vizitat 04.04.2025).
11. Palmqvist S. About Johann Jacob Bach. Disponibil: <https://www.geni.com/people/Johann-Jacob-Bach/6000000000872817411> (vizitat 23.05.2025).

Victor Ghilaș

ORCID: 0000-0001-5011-36